

ГОДИШЊАК
ИНСТИТУТА ЗА ДЕЧЈУ КЊИЖЕВНОСТ

ИНСТИТУТ
ЗА ДЕЧЈУ КЊИЖЕВНОСТ

Издавач

Институт за дечју књижевност
Краља Милана 4, Београд
E-mail: institutdk@yahoo.com
www.lukabooks.com

За издавача

Др Милутин Ђуричковић

Главни и одговорни уредник

Проф. др Миомир Милинковић

Оперативни уредник

Проф. др Предраг Јашовић

Уређивачки одбор

Проф. др Мирјана Стакић, проф. др Миливоје Млађеновић, проф. др Срето Танасић, проф. др Драгољуб Перић, др Јелена Вељовић Мекић, др Слађана Миленковић, др Даница Столић, др Тамара Грујић, др Душица Потић

Инострани чланови Уређивачког одбора

Проф. др Јованка Денкова (Северна Македонија), проф. др Марина Габелица (Хрватска), проф. др Вилдана Печенковић (БиХ), проф. др Андријана Николић (Црна Гора), проф. др Анђелика Хобжила (Румунија), проф. др Људмила Георгиевна Тјуринa (Русија)

Часопис излази једанпут годишње

Лектура и коректура

Ана Ковачевић Константиновић

Технички уредник

Радислав Јовић

Штампа

„Гораграф”, Београд

ISSN 2812-765X

COBISS.SR-ID 54580489

Институт за дечју књижевност
Београд

ГОДИШЊАК

ИНСТИТУТА ЗА ДЕЧЈУ КЊИЖЕВНОСТ

Година V

Бр. 5

Београд
2025

Рецензенти

Проф. др Тихомир Брајовић
Филолошки факултет, Београд

Проф. др Мирјана Бојанић Ђирковић
Филозофски факултет, Ниш

Проф. др Велибор Петковић
Филозофски факултет, Ниш

Проф. др Звонко Танески
Филозофски факултет Универзитета „Константин Филозоф”
Нитра (Словачка)

Др Игор Перишић
Институт за књижевност и уметност, Београд

Др Борис Лазић
Институт за упоредну књижевност (CTLEA)
Универзитет у Ници (Француска)

Др Христо Петрески
Институт за науку, алтернативу, културу и уметност
Скопље (Северна Македонија)

Др Ивана Мијић Немет
Академија уметности, Нови Сад

Др Владимир Перић
Музичка школа „Др Милоје Милојевић”, Крагујевац

Др Драгана Гавриловић Обрадовић
ОШ „Ђура Јакшић”, Каћ - Нови Сад

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ.....	9
1.	
Даница В. Столић НАРОДНА И АУТОРСКА ЛАГАРИЈА У КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ.....	13
Ивана М. Ковачевић АНИМАЛИСТИКА У КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ.....	33
Јелена М. Павловић Јовановић, Милан Д. Тодоровић <i>МЕДВЕДИ (НЕ) СПАВАЈУ ЗИМСКИ САН</i> – ЛИК МЕДВЕДА И МОТИВ ЗИМЕ У УМЕТНОСТИ ЗА ДЕЦУ.....	49
Ђорђе Ж. Рајковић ПРАВЕ ВРЕДНОСТИ ИЗНАД ВЕЛИКИХ ОЧЕКИВАЊА – ЧАРЛС ДИКЕНС.....	63
Милица Ж. Јеленић НАРАТОЛОШКИ ПРИСТУП ТУМАЧЕЊУ РОМАНА <i>ЛОВАЦ У ЖИТУ</i>	74
Елизабета Г. Георгиев <i>ЈАН БИБИЈАН И ЈАН БИБИЈАН НА МЕСЕЦУ</i> НЕКАД И САД.....	87
Марија Ж. Лукић ПОНАВЉАЊЕ КАО УМЕТНИЧКИ ПОСТУПАК У ПОЕЗИЈИ ЉУБИВОЈА РШУМОВИЋА.....	102
Милица Д. Миленковић ТЕМА СМРТИ У РОМАНУ <i>ГУГУТО МЕМЕТО</i> СТЕФАНА ТИЋМИЈА.....	116
Валентина М. Златановић Марковић КОМУНИКАЦИОНИ КОНТЕКСТ ИГРЕ И ВЕДРИНЕ У РОМАНУ <i>БЛИЗАНЦИ И ЊИХОВИ ПРЕЦИ</i> МИЛУТИНА ЂУРИЧКОВИЋА.....	127

Софија П. Симовић УЗРОЧНО-ПОСЛЕДИЧНЕ ВЕЗЕ У КЊИЗИ <i>УВОД У ЊИВУ РАДА ТАНАСИЈЕВИЋА</i>	138
Наташа П. Кљајић ИНКЛУЗИВНОСТ, ПРИХВАТАЊЕ И ДАРОВИТОСТ У КЊИЗИ <i>СВАКОМ ЈЕДНОМ СУНЦЕ СИНЕ</i> ТАТЈАНЕ ЂУРИЋ.....	152
Ксенија В. Миловановић ЦИКЛУС ПЕСАМА <i>НА СВЕТОСАВСКОМ ПУТУ</i> ДРАГИЦЕ ЂЕКИЋ.....	162
Сања Н. Црногорац ОД ПРИЧЕ ДО БАЈКЕ.....	174
Дивна З. Стојанов ДРАМАТИЗАЦИЈА БАЈКИ У САВРЕМЕНИМ ДОМАЋИМ ПОЗОРИШНИМ ПРЕДСТАВАМА ЗА ДЕЦУ.....	182
Јулија В. Марјановић Јовичић РЕДЕФИНИСАЊЕ БАЈКЕ У ДИЗНИЈЕВОЈ АНИМАЦИЈИ <i>СНЕЖАНА И СЕДАМ ПАТУЉАКА</i>	191
Јелена Б. Допуђ ЕТИКА У ШТАМПЕНИМ МЕДИЈИМА ЗА ДЕЦУ.....	198
Милена П. Ђорђевић УТИЦАЈ ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА НА НЕПОСРЕДНУ КОМУНИКАЦИЈУ УЧЕНИКА.....	211
2.	
Бранка Р. Брчкало КЊИЖЕВНО-МЕТОДИЧКИ АСПЕКТ ТУМАЧЕЊА БАЈКЕ <i>КУЋА НА ИЗЛЕТУ</i> РАНКА ПАВЛОВИЋА.....	223
Бојана Б. Удовичић ЕФЕКТИ ПРИМЕНЕ ПРОБЛЕМСКЕ НАСТАВЕ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ РОМАНА ЗА ДЕЦУ.....	237
Оливера В. Урошев Палалић, Соња Н. Пајић ВИЗУЕЛНА СРЕДСТВА У САВРЕМЕНОЈ НАСТАВИ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ.....	250

Милица З. Живковић ПРИМЕНА ДРАМСКОГ МЕТОДА У НАСТАВНОЈ ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ ДРАМЕ <i>И МИ ТРКУ ЗА КОЊА ИМАМО</i> МИОДРАГА СТАНИСАВЉЕВИЋА.....	265
Нада Н. Шћепановић ЛУТКАРСКО ПОЗОРИШТЕ У УЧИОНИЦИ.....	278
Татјана Ђ. Миливојчевић СА ФРИДОМ КАЛО ДО САМОПОШТОВАЊА.....	286
3.	
Гордана Д. Малетић ИЛУСТРАЦИЈЕ ЗА ДЕЦУ.....	301
Вилдана Р. Печенковић ЗБОРНИК <i>УМЈЕТНОСТ И ДИЈЕТЕ</i>	306
Борис А. Ђорем АНТОЛОГИЈА ЗА СВЕ УЗРАСТЕ.....	309
Милица М. Мркоњић ПОТРАГА ЗА СЛОБОДОМ.....	313
4.	
Гордана Д. Малетић ОДЛУКА О ДОБИТНИКУ НАГРАДЕ <i>АЛЕКСАНДАР ВУЧО</i> ЗА 2023/2024. ГОДИНУ.....	321
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ.....	325

Јелена М. Павловић Јовановић¹¹
Милан Д. Тодоровић¹²
Центар за научноистраживачки рад
Филолошко-уметнички факултет
Крагујевац

УДК 821.09-93-3
791.2
Оригиналан научни рад

МЕДВЕДИ (НЕ) СПАВАЈУ ЗИМСКИ САН – ЛИК МЕДВЕДА И МОТИВ ЗИМЕ У УМЕТНОСТИ ЗА ДЕЦУ¹³

Сажетак: У раду се бавимо анализом четири одабрана дела дечије уметности (три књижевна дела и анимирани филм) са ликом медведа и мотивом зиме. Оно што повезује сва одабрана дела јесте јединствена обрада мотива медведа и зиме, односно (делимично погрешног) веровања да медведи спавају зимски сан. Дошли смо до закључка да се разликују два приступа обради мотива медведа и зиме – медвед који живи у природи и у складу с њом се понаша, а деструкцију у тај свет уноси човек. У првом примеру ради се о едукативном и забавном штиву за децу, у коме се деца упознају са тим како медведи живе на планини Тари (*Медвед Милисав и другари*), а у другом о екокритичкој забавној причи, која децу учи да чувају животну средину (*Узбуна у кући белих медведа*). У другој групи текстова крши се основна премиса да медведи спавају зимски сан. Обе приче (књига *Медин брег покрио је снег* и цртани филм *Студенко*) припадају свету маште младог читаоца, али је обрада доста различита.

Кључне речи: књижевност за децу, медведи, зима, цртани филм, екокритика.

Увод

У овоме раду проучаваћемо (донекле стереотипну) повезаност медведа и зиме и како је она представљена у уметности која је намењена најмлађима. Уметност за децу је од изузетног значаја за друштвени и психолошки развој детета. Књижевност помаже деци да разумеју свет око себе и да спознају шта то значи бити човек. Додатно, приче и други

¹¹ jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs

¹² mico_todorovic@yahoo.com; milan.todorovic@filum.kg.ac.rs

¹³ Истраживање финансирано кроз Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години број: 451-03-136/2025-03/ 200198.

видови уметности за децу, помажу да дете на здрав начин испољи „негативне” емоције попут анксиозности, страха и одбрамбених механизма тако што се искуства из прича повезују са искуствима самог детета¹⁴ (Visiko Кнох-Johnson 2016: 78).

Имајући у виду снажан утицај прича, у првом делу рада посветићемо се укратко развоју прича за децу и представљању значаја животиња и шуме у дечијој уметности. Нарочити акценат стављамо на мотив медведа и пропратних стереотипа које је друштво кроз векове повезало за овог предатора. Главни део нашег рада концентрисаће се на анализу корпуса који сачињавају три приче (Брдар 2019, Петровић 2017, Филипс 2021) и један анимирани филм (*Jack Frost* на српски језик преведено као *Студенко*). Одабрана су ова уметничка дела, јер је реч о типичним примерима који проблематизују лик медведа и мотива зиме или преиспитују и мењају уобичајену слику медведа и зиме. Уз то ова дела лако комуницирају за децом предшколског узраста.¹⁵ Циљ ове анализе јесте да се прикажу функције (едукативне, психолошке и моралне), које медведи обављају у уметности за децу када је централни мотив долазак зиме. Полазна претпоставка јесте да ће доћи до подударана у обради мотива и ликова, а да ће одступања бити минимална.

Од медведа до слатког меде: медведи и шума у књижевности за децу

Традиционалне или изворне приче, као што су народне приче, легенде, митови, басне, потекле су из времена када концепт детињства није постојао (Hayes et. al. 2019: 67). Оне су потекле из оралних предања која су првобитно имала доста насиља, злостављања деце и окрутности, да би их у каснијим верзијама прочистили како би биле погодније за дечије сензибилитете (Nikolajeva 1996: 14). Т. Л. Холтон (Т. L. Holton) и Т. Б. Роџерс (Т. В. Rogers) (2004: 160) овоме ставу придодају да су традиционалне дечије приче, у ствари, адаптације прича за одрасле, у којима су одрасли усмерили ток приче ка томе како они желе да их деца интерпретирају.

¹⁴ За пример како су приче помагале деци која су дуже боравила у онколошким клиникама, видети Adamo et al. 2008.

¹⁵ Предшколски узраст обухвата животни период детета од краја треће од краја шесте или седме године (Ристановић 2011: 62)

Један од типова прича које су прошле кроз сличан процес трансформације јесу приче са животињама (из шуме).¹⁶ На почетку треба истаћи да је у студији коју је спровео Е. Строммен (E. Strommen) (1995: 688) дефиниција шуме била конзистентна код све деце, иако су она била из различитих делова Сједињених Држава: „Шума је место са пуно дрвећа и са много различитих врста животиња.” Деца су доживљавала шуму као позитивно место, док је само мањина испитаника испољила страх од месождера. Деца немају перспективу одраслих особа, те у њиховој верзији шуме могу се пронаћи и животиње које бисмо у стварном свету пронашли у савани (лава, жирафу, слона и сл.). Оваква концепција потиче делимично услед квазимистичног статуса који шума има у бајкама, (цртаним) филмовима и причама (Strommen 1995: 695). Ако се узме у обзир статус шуме у дечијој свести, онда нас не треба чудити постојање антропоморфизованих¹⁷ животиња, које би забавиле и едуковале децу кроз приче. Додатна спона коју деца имају са животињама јесте да су одмалена заинтригирана животињама и многој деци су драга, јер су имали кућног љубимца са којим су одрастали или су имали играчке са ликом животиња¹⁸ или су константно окружена животињама у свом окружењу (пси и мачке луталице, животиње у парку или фармама и сл.). Тако да делује интуитивно да смо иста та бића пребацили у домен приче. Дајући овим животињама људске карактеристике, превазилазимо праг интуитивне инклузије како бисмо репродуковали стварност и у њу убацили корисне поруке (Burke – Copenhagen 2004: 206).

Медведи су једна од животиња која се често јавља у баснама, бајкама и причама за децу. Поред антропоморфизације, ликови медведа прошли су и кроз процес *културализације* (енгл. *enculturation*). Под овим се подразумева постепени процес повезивања карактеристика и норми једне културе за један специфичан ентитет (у овом случају

¹⁶ Ово је релевантно за наше истраживање, јер ове приче и данас пролазе кроз промене и мотиви и ликови нису статични.

¹⁷ Антропоморфизам подразумева придодавање људских особина животињама или неживим стварима. Овај наративни механизам је коришћен у многим баснама, где се даје један (ограничени) поглед на свет са поуком у средини. (Burke – Copenhagen 2004: 207).

¹⁸ А једна од најпопуларнијих јесте плишани меда.

месождерна животиња) путем играчака, сликовница, песама, бајки, белетристике и научнопопуларних књига (Hayes et al. 2019: 72).

Овакав приступ може да изазове дисторзију стварности, те се предлаже да деца поред књига имају директан додир са природом око себе, јер су животиње у књигама понекад представљене у облику играчака, а понекад као реалистичније верзије правог медведа (Hayes et al. 2019: 72). Међутим, управо ове „блаже” верзије праве животиње у почетку помажу деци да се упознају са бићима која живе око њих, пружајући им осећај познатог, чиме се ствара жеља да се још више зна и научи (Hayes et al. 2019: 72). Додатни подстицај да се медведи користе у многим причама за децу јесте и то да они физички подсећају доста на људе. За разлику од мајмуна, који су погрбљени када стоје усправно, медведи стоје право и могу да трче на две ноге добро попут људи. Крзно медведа подсећа на одећу којом се одевамо. Попут људи, медведи гледају право испред себе, мада није тако лако да им се протумачи израз лица. Широке очи наговештавају израз збуњености, чиме се даје утисак да су медведи, у ствари, људи који су чудесним силама трансформисани у медведе (Sax 2001: 23–24). Комбинујући знање о медведима из природе са људском културом и перцепцијом добијамо стереотипне карактеристике медведа у традиционалним причама (Haraštová – Sekaninová 2022: 28–29): пријатељски настројени, али приглупи, саможиви и незахвални. Ове карактеристике медведа у причама могу се разликовати од културе до културе. За једног од најпознатијих меда из савремених дечијих прича – Вина Пуа¹⁹ можемо рећи да је добар пријатељ, иако не баш најпаветнији, али сигурно га нећемо окарактерисати као саможивог или незахвалног. Карактеризација медведа као лика мења се у складу са намером текста и циљном групом.

Медведи (и друге животиње) као ликови у причама за децу могу да врше различите функције у тексту. Једна од најбитнијих педагошких функција дечијих прича јесте да децу подуче животним лекцијама. Стављајући различите животиње у различите сценарије из свакодневице, где се животиње понашају супротно правилима које им одрасли дају деца уче о значају чистоће, уредности, лепог понашања и сл. (Burke – Copenhaver 2004: 208).

¹⁹ Аутор Александар Алан Милн. Лик се први пут појављује у књизи „Вина Пу” из 1926. године.

Такође, ове приче омогућавају деци да разматрају комплексне теме и проблеме посредством идеја и концепата који су њима блиски. И с обзиром на то да се деца лако поистовећују са животињама које инхерентно воле, ове животиње могу послужити деци као подстрек како да се (не) понашају у сопственој стварности²⁰ (Burke – Copenhagen 2004: 210). Глобално посматрано, животиње у књижевности су симултано симболи нечовечијег света и симболична манифестација људских карактеристика (Hayes et al. 2019: 68), те представљају идеалног посредника за слање порука деци. Последња порука и истовремено функција коју животиње, а међу њима и медведи, могу да пренесу јесте еколошка едукација деце. Ово се обавља кроз медије које обележавамо као едукација кроз забаву.²¹ На овај начин жели да се пружи подстрек деци да буду будући еколошки освешћени грађани (Larsson 2012: 200). Међутим, треба нагласити да деца нису овде једина циљна публика, већ су то и одрасли који ове приче преносе деци (Nikolajeva 1996: 54). Ове приче стављају акценат на права животиња, њихов статус у природној равнотежи и дисбалансу који људска рука може да начини. На тај начин слатке меда могу да утичу на дететову перцепцију, ставове и емоције о свету природе који их окружује²² (Hayes et al. 2019: 69).

Анализа

Медвед Милисав и друге приче Миодрага Петровића

У поговору рецензента Милијана Деспотовића стоји: „Посебно су занимљиве оне [приче] које из природе саме долазе, одонуд где човек није направио грешку да поправља свет флоре и његове фауне, него јој допушта да она сама собом казује” (Деспотовић 2017: 185).

²⁰ У савременим причама за децу постоји тенденција да се путем прича деца упознају са темама које у датом друштву могу бити виђене као контраверзне или проблематичне, као што су рат, насиље (у школи), употреба дрога и сл. За више детаља, в. Burke – Copenhagen (2004: 211).

²¹ У оригиналу *edutainment*, кованица од енглеских речи *education* – образовање и *entertainment* – забава.

²² Утицај ове еколошко-едукативне функције можемо видети и у горепоменутој Строменовој студији, јер једна девојчица из Небраске (области познате по шумама) у својој дефиницији шуме истиче једну веома јасну еколошку црту: „Оне [шуме] имају свакако дрвеће и разне животиње, али људи уништавају шуме. Не знам зашто” (Strommen 1995: 687).

Ову књигу је написао Миодраг Петровић, руководилац службе надзора – чувара природе Националног парка Тара. Књига је настала на основу великог радног и животног искуства писца, који је књигу наменио млађим генерацијама да би им омогућио да упознају животињски свет планине Таре. Књига је написана у првом лицу, кроз визуру одабране животиње, а смештена је у реални свет планине Таре. На овај начин млади читаоци могу да се саживе са јунацима и да изблиза упознају свет животињских јунака. Насловни јунак је медвед Милисав.

Пратећи ову причу, деца се упознају са животом на планини Тари у току свих годишњих доба. Књигу одликују два аспекта: *едукативни* и *поетски*. Едукативни аспект састоји се од приказа живота медведа на планини Тари у оквиру природног циклуса (рођење – младост – зрело доба), али и годишњег циклуса (пролеће – лето – јесен – зима). Поетски аспект чини књигу занимљивом и дочарава природу планине Таре у оквиру смена годишњих доба. Уместо сувих фактографских чињеница, деца се са животињским и биљним светом планине Таре упознају кроз „живи језик и сјајни фон речи” (Деспотовић 2017: 188). Писац руши и неке познате заблуде о медведима, односно скреће се пажња да није потпуно тачно уверење да медведи спавају чврстим зимским сном (Петровић 2017: 6):

Сврставају нас у спаваче, кажу „медвед спава зимски сан” а и сам си већ прегурао једну зиму. Јеси ли спавао? Ниси, као ни ја. Да сам дремкао и спавуцкао, јесам. Да сам се будио и тражио воду да пијем, јесам. Да се наше маме порађају, да се ми рађамо усред зиме, у јануару-фебруару, рађамо се. Па како то ако спавамо?

Значи, нисмо спавачи који преспавају зиму. Ми спавуцкамо и дремуцкамо, а ако треба прошећамо по снегу (Петровић 2017: 6).

У овом одломку писац активира дечије знање и дечију психолошку перспективу, што се види и у употреби речи *мама*. Уместо уобичајене слике медведића, који ушушкани у топлим креветима, спавају чврсто преко целе зиме, писац деци нуди реалну слику. Користи деминутивне глаголе *спавуцкати* и *дремуцкати* како би деци приближио реално понашање медведа у току зиме. Овај одломак из оквирне приче послужиће као увод у годишњи циклус медведа Милисава, у коме је било више зима.

Табела 1: Улога зиме кроз животни циклус медведа

Животни циклус	Улога зиме
Рођење – перспектива младунца коме је мајка цели свет.	„Рођен сам једне хладне зиме, како мама каже, негде крајем јануара и почетком фебруара” (стр. 8). Мајка одлази само по воду и они се тада плаше „ветра који је завијао кроз шуму и белине снега” (стр. 8). Природа у зиму је велики страшни свет и мајка је једина заштита, што је типична перспектива за све младунце. Излазе из свог брлога када снег почиње да се топи.
Прва зима – „детењство” медведа који је још увек уз мајку.	Поново постаје хладно, почињу мразеви, крзно им је све гушће и постају дебели. Бирају склониште испод једне стене, а мајка их смешта ближе стени. Буде се да пију воду, а мајка их води кроз дубок снег. У пролеће излазе пошто целе зиме нису ништа јели. Мајка их напушта у пролеће када носи друге мечиће.
Прва зима коју проводи сам – „тинејџерски дани”.	Долази јесен и лишће жути, медвед је порастао и угојио се. Кише, хладни ветар, магла. Сва склоништа су заузели искусни медведи. Налази прво склониште између два камена преко којих се налази велико стабло, али се осећа хладноћа. Налази ново склониште између стабла и стене. Овде прави удобан лежај и чека пролеће.
Достизање пуне снаге („седам лета и седам зима”) – зима као мерило протока времена.	Снег се топи и почиње нови живот. Једне први пут после „четири месеца дремуцања” (стр. 24). Време када је у пуној снази и када постаје „краљ” планине Таре.

У овом реалном, али и истовремено поетском, приказу живота из перспективе првог лица, зима представља једна део пасивног животног циклуса медведа, који је усаглашен са сменом годишњих доба. Зима је време када медведи започињу свој живот, али и време када долази до успоравања и припреме за пролеће. У књизи је приказан реалистични свет планине Таре, те је главна функција медведа да пробуди еколошку свест младих читаоца.

Медин брег покрио је снег Сара Филипс

За разлику од претходног примера, у књизи *Медин брег покрио је снег* С. Филипс (Sarah Philips) (у оригиналу *Little Bear 's Big Adventure*) налазимо се у фантастичном свету у коме су животиње блиске људима. Ова прича заснована је на хоризонту очекивања читаоца предшколског узраста, у чијој спознаји света медведи спавају зимски сан до пролећа. На самом почетку изневерава се хоризонт очекивања детета, што је мотивација за покретање приче. Мали меда се буди из зимског сна, искрада се из куће и први пут види белину снега. Медведић, као свако радознано дете, креће да истражује шуму. Међутим, долази до преокрета у овој зимској авантури, када меда пада у језеро и схвата да је заборавио пут кући. Ипак, његова другарица птичица га охрабрује и меда се сећа да је оставио трагове у снегу. Враћа се кући, где га чека забринута мајка, која га смешта у кревет. Ова необична епизода из живота малог меда завршава се тако што се враћамо у хоризонт очекивања детета – медведи поново спавају свој зимски сан. У овом случају крше се правила природе и очекивања читалаца, јер се медвед буди из сна. Текст се не заснива на чињеницама већ искључиво се ослања на свет дечије маште. Сходно томе, функција медведа је забавног карактера, јер нема очигледних едукативних елемената и прича се може посматрати као идилична, зимска прича за лаку ноћ.

Цртани филм Jack Frost (Студенко)

Следећи пример, такође, обрађује лик медведића који не жели да спава зимски сан, али начин обраде мотива у потпуној је супротности са претходном причом. У питању је цртани филм *Jack Frost*, у српском преводу *Студенко*, из 1934. године (продукција UB Iwerks, серија ComiColors). Кратки анимирани филм отвара сцена у којој се све животиње, међу њима и медведићи, весело играју.

Уводна сцена нас упознаје са несташним и упорним карактером најмлађег медведа. Изненада је дунуо ветар који је носио опало лишће, што је учинило да животиње, уместо да се играју, слушају Студенка, који је управо дошао и који боји лишће. Студенко их упозорава: „Лето је прошло, а на ваша врата цича зима лупа”. Вредне животиње одмах почињу да припремају храну за зиму и захваљују се Студенку. Једини изузетак представља несташни мали медведић, који упорно понавља: „Брига ме за зиму, брига ме за снег, крзно ми је топло, ја сам прави медвед!” На овај начин медведић се супротставља самим законима природе, којима се животиње морају повиновати. Долази мајка која га упозорава да опасност зиме и спрема га за кревет. Медведић покушава да се извуче из кревета, али га мајка примећује и кажњава физички.

Када његови родитељи одлазе на спавање, мали медвед се искрада, претећи родитељима да ће им бити жао. На прозору види Студенка, који својим бојама украшава природу. Атмосфера није идилична као у претходном примеру, већ је дочарана суровост касне јесени и ране зиме. Страхоте које у току зиме пролази медведић градацијски се увећавају, при чему га старац јури од куће до куће. Мали несташко тражи помоћ од животиња, али га оне одбијају. Медведић је кажњен за своје понашање и пркошење природи. Ипак, пошто се показао, Студенко пристаје да помогне медведићу и да га врати кући. Анимирани филм се завршава тако што се медведић враћа у своју топлу постељу.

За разлику од претходног дела, у коме се меда пробудио сам и решио да истражи природу у току зиме, у овом примеру најмлађи медвед намерно одбија да се понаша према законима природе. Природа је у касну јесен и зиму представљена као сурови свет у коме нема места за медведе. Овако постављен цртани филм има и дидактичку поруку да деца морају слушати своје родитеље и да ће бити кажњени ако прекрше законе природе. Избављење не долази преко сопствене сналажљивости, већ долази од стране натприродне силе персонификоване у лику Студенка, што указује на то да млади медвед не би вероватно сам преживео сурову зиму. Функција лика медведа није едукативна већ дидактичка.

Основна улога јесте да се илуструје како пролазе деца која не слушају родитеље, што је и одраз духа времена и васпитања током тридесетих година 20. века у Америци када је анимирани филм настао.

Узбуна у кући белих медведа Станке Брдар

Последњи пример који ћемо представити јесте *Узбуна у кући белих медведа* Станке Брдар, која представља екопоетични и дидактички приручник написан с циљем да скрене пажњу на важне еколошке проблеме данашњице, као што су отапање леда на Северном полу и угроженост белих медведа. Прича је написана у трећем лицу из перспективе белог медведића Увеа, који живи на Северном полу с мајком Нором и сестром Улом. Једног дана пукла је ледена санта на којој се Уве играо и он је остао да плута на комаду санте. На свом путу Уве се упознаје са штетом коју су људи учинили природи – види брод са кога људи бацају отпад, загађене градове, кита који гута кесе и смеће и снег који се топи. Уве се враћа кући, пратећи звезду Северњачу и преноси својој породици тужну истину о снегу који се топи. Уместо да се на крају вратимо у идилични свет вечног снега и леда, Уве уноси узнемиреност у свет белих медведа. На крају приче налази се трачак наде у писму које Уве шаље деци у облику поруке у боци, у коме их моли да предузму све што је у њиховој моћи да не дође до топљења леда:

Драга децо,

Моја мама, сестра и ја, као ни сви моји рођаци бели медведи, никада не дрхтимо од зиме, али сада цвокоћемо од страха. Плашимо се да ће се отопити санте на којима одувек живимо и по којима ловимо. Урадите све што знате и можете да се то не деси. Пренесите ову поруку свима – и деци и одраслима – до којих није стигло моје писмо.

Поздравља вас Уве

Путем овог писма ауторка уводи и елемент метафикције, где се лик из књижевног дела директно обраћа својим читаоцима са поруком о очувању животне средине. Овај пример нас враћа на прву одабрану причу о медведима на планини Тари. Било да се ради о белом медведу на Северном полу или о мрком медведу на Тари, медвед живи својим животом у складу са својим природним стаништем. Зима и природа нису оно што представља праву претњу. Права претња јесте човек и оно што ради противно законима природе.

Улога лика медведа је поново едукативна, тј. упознавање деце са проблемом глобалног загревања и акција које треба предузети поводом тога.

Дискусија и закључак

У раду смо се бавили карактеризацијом медведа, функцијама које животиње (превасходно медведи) имају у уметности за најмлађе са посебним фокусом на повезаности медведа и зиме. Корпус се састојао од три књижевна дела за децу (белетристика и научнопопуларна књижевност) и од једног цртаног филма. Период посматраног стваралаштва обухвата време од тридесетих година 20. века до савременог доба и одабран је методом случајног узорка са намером да одабрано дело буде прикладно за децу предшколског узраста. Додатно, дела су морала да садрже ликове медведа и мотив зиме. Наша почетна претпоставка била је да се медведи у књижевности за децу везују за зиму и зимски сан.

Сваки од датих текстова из корпуса илуструје различите обраде и интерпретације лика медведа и мотива зиме. *Медвед Милисав и другари: приче* показује да није тачна теорија да медведи спавају целу зиму и служи да едукује децу о томе како се прави медведи понашају у природи и на тај начин нежно се разбијају предрасуде и погрешне претпоставке које деца имају о медведима. У првом плану јесте циклична веза између животиња и природе и читаоци се позивају да штите природу у Србији, док је књижевни аспект секундаран. Самим тим медведи у овом примеру имају првенствено едукативну функцију. *Медин брег покрио је снег*, са друге стране, испуњава наша очекивања да меде спавају зимски сан и смештен је у свет дечије перцепције и маште. Међутим, у овој инстанци изневерава се премиса да медведи чврсто спавају и не буде се како би се деци представила забавна прича о зимској идили и радости медведа са зимским играма. Медвед је у овој причи попут радозналост детета које испитује околину и враћа се кући својевољно. У складу са причом, меда у овом примеру обавља функцију забављања деце и представља фигуру са којом деца могу да се поистовете како би пратила позитиван пример понашања. Цртани филм *Студенко* је, према почетним претпоставкама, сличан претходној књизи – медведи живе у дрвету, спавају зимски сан и понашају се попут људи. Ипак, у цртаном филму мали меда не жели да спава и крши законе природе. Стога, бива кажњен.

Треба напоменути да овај анимирани филм носи обележја свог времена (тридесете године 20. века) да децу треба плашити и кажњавати да би научила лекцију. У овом делу је и природа изузетно сурова, што је

контраст у односу на идилу из претходне приче. Функција меда у овом примеру је, такође, слична са претходном причом, с тим што се деци даје пример негативног понашања и даје се порука да дете треба да буде послушно. Последњи пример из корпуса, *Узбуна у кући белих медведа*, припада жанру екокритике²³ за децу, где ауторка кроз лик меда објашњава како глобално загревање и природне катастрофе утичу на поларне медведе. Ова књига је слична првом примеру, где се животиње приказују реалистично у свом природном станишту, а човек је тај који уноси неравнотежу у свет. Ова прича се посебно издваја и елементима метафикције, при чему се меда обраћа деци саветима и писмом за помоћ да би она директно помогла да се очува животна средина. У складу са овом поруком, меда у последњем примеру обављају едукативну функцију са јаким акцентом на екокритику.

Глобално посматрано, поједине обрађене приче (*Медин брег покрио је снег* и *Студенко*) делимично одступају од стереотипне повезаности медведа са зимским сном, док прича *Узбуна у кући белих медведа* уноси нову обраду посматраних мотива (глобално загревање) и ликова (бели медведи). На крају треба истаћи да би се оваква врста истраживања могла проширити и путем сличних тема где би у фокусу биле друге (шумске) животиње: вук, зец, лисица, гавран, пчеле и сл. Такође, могло би се проучавати са којим мотивима су ове животиње повезане, које функције обављају у датом уметничком делу и каква им је карактеризација.

Ове анализе би помогле да се проучи на који начин су представљене животиње у белетристици и научнопопуларној књижевности и које су основне разлике у интерпретацији заједничких мотива.

²³ Екокритика пружа могућност да се преиспитају односи између књижевности, окружења, екологије и културе путем интерпретације литерарних и културолошких текстова са перспективе животне средине. Екокритика има за циљ да подигне еколошку свест читаоца. (Aslan and Bas 2020: 712)

Извори

- Брдар, Станка. *Узбуна у кући белих медведа*. Београд: Креативни центар, 2019.
- Петровић, Миодраг. *Медвед Милисав и другари: приче*. Пожега: Свитац, 2017.
- Филипс, Сара. *Медин брег покрио је снег*. Београд – Нови Сад: Вулкан издаваштво – Ружно паче, 2021.
- Цртани филм *Jack Frost*, <https://www.youtube.com/watch?v=q7h_BK5Eows>, 29.8.2024.

Литература

- Деспотовић, Милијан. Повратак у пракућу (Миодраг Петровић: „Медвед Милисав и другари”). У: Петровић, Миодраг. *Медвед Милисав и другари: приче*. Пожега: Свитац, 2017, 185–189.
- Ристановић, Цвијетин. Дечији узрасти и рецепција књижевног текста. *Детињство 1/11* (2011): 62–70.
- Adamo, S. M. G., S. A. Serpieri, R. De Falco, T. Di Cicco, R. Foggia, P. Giacometti, & G. Siani, Tom Thumb in hospital: The fairy tale workshop in a paediatric oncology and haematology ward. *Psychodynamic Practice: Individuals, Groups and Organisations* 14/3 (2008): 263–280.
- Aslan, E. U. and Bas, B. Ecocritical approach to children’s literature: Example of „I am a Hornbeam Branch”. *Educational Research and Reviews Vol. 15*(12), 711–720.
- Larsson, B. The cosmopolitanization of childhood: eco-knowledge in children’s eco-edutainment books. *Young* 20/2 (2012): 199–218.
- Nikolajeva, M. *Children’s Literature Comes of Age: Toward a New Aesthetic*. London: Garland Publishing Inc, 1996.
- Sax, Boria. *The Mythical Zoo: An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend, & Literature*. Santa Barbara: abc-clio, 2001.
- Strommen, Erik. Lions and Tigers and Bears, Oh My! Children’s Conceptions of Forests and Their Inhabitants. *Journal of Research in Science Teaching* 32/7 (1995): 683–689.
- Haraštová, Helena, Štěpánka Sekaninová. *Animals of Fairy Tales*. Online edition: b4U publishing, 2022.
- Hayes, T., H. Prince, I. Convery. Bears in Children’s Literature. O. T. Nevin, I. Convery, P. Davis (Eds.). *The Bear: Culture, Nature, Heritage*. Suffolk – Rochester, NY: Boydell & Brewer, 2019, 67–76.
- Holton, T. L, T. B. Rogers. “The World around Them’: The Changing Depiction of Nature in *Owl Magazine*. S. I. Dobrin and K. B. Kidd (eds.). *WildTHINGS: Children’s Culture and Ecocriticism*. Detroit: Wayne State University Press, 2004, 149–167.

Jelena M. Pavlović Jovanović
Milan D. Todorović

**BEARS (DO NOT) HIBERNATE IN WINTER – THE CHARACTER
OF THE BEAR AND THE MOTIF OF WINTER IN ART FOR CHILDREN**

Summary: In this paper we analyzed four selected works of art from the realm of arts for children that contain the characters of bears and the motif of winter. More precisely, we analyzed the non-fiction book for children *Milisav the Bear and his Friends* (original title: *Медвед Милисав и другари*), two picture books for children (*Little Bear's Big Adventure* and *Alert in the house of the white bears*) and the animated short *Jack Frost* from the year 1934. The chosen corpus envelops two cultures (Serbian and Anglosaxon) and two different time periods (modern times and the 1930s). What connects all of the selected works is their unique interpretation of the bear and winter and the (partially false) belief that bears hibernate all winter long. We have come to the conclusion that there are two distinct approaches to interpreting the abovementioned elements – the first one is that bears live in nature and according to nature's rules, and it is the man that brings forth the destruction. In the first observed example (*Milisav the Bear and his Friends*) the bears fulfill the educational and entertainment function where the children learn how the bears live on the Tara mountain. In the second ecocritical and entertaining story (*Alert in the house of the white bears*) the children learn how to take care of their environment. The second half of our corpus manifests the other interpretative approach – the basic premise that bears hibernate during winter is debunked. Both stories (*Jack Frost* and *Little Bear's Big Adventure*) are centered on the world of the young reader's imagination, but their methods of interpretation vary distinctly.

Key words: children's literature, bears, winter, animation, ecocriticism.